

tionsarbejde inden for denne gruppe personer. Den i disse afhandlinger omhandlede metode kan altså ikke uden væsentlige ændringer overføres til et dansk materiale. Hertil kommer, at dansk navneskik tidligere har betydet en koncentration på forholdsvis få fornavne (se for eksempel Hans Chr. Johansen i *Historie*, IX, s. 95; og Poul Thestrup i *The Scandinavian Economic History Review*, XX, s. 9), hvad der på grund af brugen af patronymier selvfølgelig også førte til en koncentration på relativt få efternavne (se for slutningen af det 19. århundrede F. Nielsen m. fl., *Dansk Navneskik*, Kbh., 1899, s. 132–136). Udfra fordelingen af for- og efternavne og evt. andre identifikatorer kan man beregne skøn over sandsynligheden for at finde en bestemt person eller for at en foretagen sammenstilling må antages at være korrekt; Thestrup har givet et opløftende eksempel herpå (*anf. værk*, s. 9f), og emnet behandles i øvrigt flere steder i de 6 afhandlinger.

Imidlertid har nogle danske undersøgelser (således Hans Chr. Johansens undersøgelse af befolkningsforholdene i Rovsø herred omkring år 1800, *anf. værk*, s. 94f; og anmelderens egen undersøgelse af de metodiske problemer ved databehandling af et folketællingsmateriale, *Folketællingen 1845*, Århus, 1970, især s. 198–204) peget på ikke ubetydelige vanskeligheder ved at foretage denne type af identifikationer på tværs af forskellige kilder. Samtidig har andre (Thestrup, *anf. værk*; Anna Thestrup i *Fortid og Nutid*, XXIV; og Erik Høgh, *Vælgeradfærd i Danmark 1849–1901*, Kbh., 1972) fremlagt resultater af analyser inden for primært én kildegruppe, der tyder på, at vanskelighederne i denne forbindelse havde været af et yderst overkommeligt omfang.

Udfra hidtidige erfaringer er det altså ikke muligt at hente noget entydigt svar på spørgsmålet om metodens anvendelighed i en dansk sammenhæng. Man må derfor med spænding se frem til fremlæggelsen af undersøgelser, der har benyttet edb til sammenkædning af større mængder personoplysninger i et dansk kildemateriale, og sådanne undersøgelser er da også på vej. Man må så håbe, at disse kommende arbejder i højere grad, end tilfældet er med de foreliggende afhandlinger om *Nominal Record Linkage in History*, vil indeholde veldokumenterede sammenligninger af de relative fordele og ulemper ved henholdsvis datamatisk og manuel sammenkædning af personoplysninger i historiske kildematerialer.

[April 1974]

Jørgen Elklit

Demografiske mikrostudier

KURT ÅGREN *m. fl.*: ARISTOCRATS, FARMERS, PROLETARIANS, *Essays in Swedish Demographic History, Studia Historica Upsaliensa*, 1973, 119 s.

Mulighederne for udforskning af den svenske befolkningsudvikling har på grund af kildernes kvalitet indtaget en særstilling i Europa, men det omfattende arbejde, der i årene efter Tabellverkets oprettelse i midten af 1700-tallet, blev lagt i at skabe en landsomfattende svensk befolkningsstatistik, har samtidig i en lang periode givet en vis skævhed i den forskning, der er foregået i Sverige, idet man indtil de seneste 10–20 år næsten udelukkende har indskrænket sig til at behandle de problemstillinger, der kunne belyses ud fra den offentligt bearbejdede statistik, evt. kombineret med kilder af anden oprindelse, f. eks. høstoversigter og oplysninger om sundhedsforhold.

En række væsentlige forhold til bedømmelse af befolkningsudviklingen kræver imidlertid en betydelig mere specificeret opdeling af den indsamlede statistik, end den, der er foretaget ved tabellverkets bearbejdelser, det gælder således fertilitetsmål, analyser af vandringer, der ønsker at gå videre end blot at bestemme nettotil- eller afvandringen fra et større geografisk område, og undersøgelser af samspillet mellem den geografiske udvikling og de sociale og økonomiske baggrundsfaktorer.

Uden for Norden, hvor man savner offentlig statistik før 1800, har man da også tidligt søgt ned i kildematerialet – fortrinsvis kirkebøgerne – for derfra at hente oplysninger, der er tilstrækkeligt detaljerede til at give svar på sådanne spørgsmål. Til gengæld har så disse undersøgelser hidtil på grund af materialets overvældende omfang måttet begrænses til at belyse udviklingen i enkelte geografiske områder, for bestemte samfundsklasser eller til at undersøge enkeltfænomener, der havde særligt stor betydning for udviklingen, f. eks. år med stor overdødelighed.

Der er imidlertid i dag blandt yngre svenske historikere ved at ske et skred væk fra undersøgelser på grundlag af den offentlige statistik over til mikroundersøgelser som de nævnte franske og engelske. Bedst kendt er vel de mange studier over den svenske udvandring, som er publiceret de seneste 5–6 år, men også de interne vandringer er blevet undersøgt, og her har det svenske kildemateriale, der gør det muligt at følge en person over sognegrænserne et fortrin frem for de fleste andre landes.

Den foreliggende artikelsamling viser klart denne forskydning i studiefelt og bærer tillige et tydeligt præg af de franske og engelske inspirationskilder for nyorienteringen.

Kurt Ågren's bidrag, der kronologisk går længst tilbage, følger således det europæiske mønster ved at undersøge 9 adelsfamiliers udvikling i 1600-tallet. Adelsfamilierne har det fortrin, at de med ret stor sikkerhed kan følges tidligere end den øvrige befolkning. På grundlag af et materiale på 403 personer vises, at i de pågældende familier øges antallet af medlemmer i perioden 1640–70, mens der er tale om tilbagegang eller stagnation i 1630-erne og fra 1670–1700, og undersøgelsen sætter sig som mål nærmere at analysere denne udvikling og dens årsager. Det fremgår klart af undersøgelsen, at baggrunden for forskellen i vækstrate skal søges i forskelle i antallet af fødte børn og ikke

i forskelle i antallet af dødsfald, men når forfatteren derefter vil finde årsagen hertil, springer han meget let over den forklaring, som synes mest nærliggende, nemlig at der kunne være betydelige forskelle i aldersfordelingen for kvinderne i adelsfamilierne i de enkelte årtier og dermed også forskel i mulighederne for at få børn. Det siges således (s. 18–19), at studiet sker ud fra en registrering af adelsfamiliernes mandlige medlemmer og ikke de kvindelige. Tager man imidlertid i betragtning, at den undersøgte befolkning er så begrænset, at antallet af årlige fødsler udgør fra 3–9, hvilket formodentlig vil svare til, at der normalt er 10–20 ægteskaber, hvor kvinden er i den fødedygtige alder, vil det ses, at selv små tilfældige udsving i dette tal kan få væsentlig indflydelse på tilvæksten i den undersøgte befolkning. Når antallet af mænd mellem 26 og 59 år i stedet anvendes, ser man bort fra, at store aldersforskelle mellem ægtefæller ikke var noget særsyn, og i en så lille population kan den påvirke billedet betydeligt. Det samme kan siges om artiklens beregning af antallet af børn, der fødes, sat i forhold til det antal måneder, materialets personer har befundet sig i ægteskab, idet tidsafstanden mellem fødslerne – selv i kvindens reproduktive periode – er stærkt afhængig af alderen. Mere overbevisende virker derimod undersøgelsen af mændenes vielseshyppighed, hvor det viser sig, at der er en klar tendens i retning af relativt færre vielser i nedgangsperioderne.

En egentlig analyse af årsagerne til ændringerne i adelsfamiliernes vækstrater giver artiklen ikke, men der opstilles den hypotese, som senere ønskes testet, at der er tale om en sammenhæng med den økonomiske baggrund, og der peges her på ændringer i mulighederne for at få offentlige embeder og skatteprivilegier.

David Gaunt's artikel fortjener især interesse ved at være det første forsøg på at anvende den franske »familierekonstitutionsmetode« på et svensk materiale. Denne metode, der går ud på at sammenholde alle oplysninger om samme person fra en eller flere kirkebøger – dåb, vielse, børn født i ægteskabet, begravelse og evt. andet – for derved at få kendskab til oplysninger, der ikke er opgivet ved den enkelte registrering, f. eks. alder ved vielse, barnets nummer i ægteskabet m. v., er i det seneste tiår blevet anvendt på især fransk og engelsk kirkebogsmateriale, men er her stødt på den vanskelighed, at man kun for et begrænset antal familier kan finde tilstrækkeligt med oplysninger til at medtage familien i de videre undersøgelser. Dette skyldes, at man har vanskeligt ved at identificere personer, der er vandret fra et sogn til et andet, og de »rekonstituerede familier«, der i de franske og engelske analyser hyppigt omfatter betydeligt mindre end halvdelen af samtlige familier i sognet, udgør således den mest bofaste del, som muligvis ikke er repræsentativ for hele befolkningen. Det er på den baggrund særligt interessant at stifte bekendtskab med en svensk undersøgelse, fordi det bedre svenske kildemateriale giver mulighed for at forfølge personerne over sognegrænserne og derved få et billede, der er baseret på ca. 90 % af familierne i det udvalgte sogn.

Undersøgelsen dækker perioden 1745–1834 og er foretaget på grundlag af materialet fra et landbrugsdomineret sogn på Gotland. Årsagen til dette valg er, at forfatteren søger at finde frem til, om der i det førindustrielle svenske samfund praktiseredes en bevidst familieplanlægning (børnebegrænsning) inden for ægteskaberne, og netop på Gotland omtaler andre kilder, at fødselshyppigheden skulle have været særlig lav.

I udenlandske undersøgelser har man som et mål herfor sammenlignet frugtbarheden for kvinder på samme alderstrin i ægteskaber, hvor hustruen var blevet henholdsvis tidligt og sent gift, og har taget den større frugtbarhed i sent indgåede ægteskaber som et udtryk for, at der skete en børnebegrænsning i ægteskaber, hvor der allerede fandtes et antal overlevende børn.

På dette punkt viser artiklen – efter at have foretaget en gennemgang af den almindelige befolkningsudvikling i sognet, der falder godt i tråd med den traditionelle opfattelse af svensk befolkningsudvikling i perioden – at der i sognet er en klar forskel mellem tidligt og sent gifte kvinders frugtbarhed, men hertil kommer, hvad der er særligt interessant i betragtning af, at det nævnte mål kan være påvirket af helbredsmæssige forhold i forbindelse med, om der er mange eller få tidligere fødsler i ægteskabet, at det tillige påvises, at frugtbarheden generelt ligger på et lavt niveau sammenlignet med de tidligere nævnte vesteuropæiske undersøgelser, og at afstanden mellem fødslerne i et ægteskab typisk er større end i Vesteuropa – alt sammen forhold, der tyder på, at der er sket en bevidst børnebegrænsning.

Endelig må det nævnes, at der i artiklen gives en helt ny forklaring på, at man i 1700-tallet her som i andre undersøgelser finder en lavere frugtbarhed for 15–19 årige gifte kvinder end for gifte kvinder i aldersklassen 20–24 år. Det påvises nemlig, at de pågældende »teen-age brude« alle var arvtagere til gårde, og at svigersønnerne efter brylluppet deltog i gårdens drift, men først efter nogle års forløb overtog gården. Et sådant ægteskab resulterede først efter 2–3 års forløb i børnefødsler, og forfatteren anser det derfor for sandsynligt, at denne specielle baggrund medvirker til at søge gennemført en børnebegrænsning.

Samlingens tredje artikel af *Ingrid Eriksson* og *John Rogers* er fortrinsvis en metodisk eksercits i forskellige måder, hvorpå man kan måle vandringer, idet der – baseret på udenlandske forbilleder fra demografisk teori – lægges vægt på at definere forskellige typer af vandring, f. eks. vandringer contra vandrende enkeltpersoner og vandringen mellem sogne contra vandringen inden for sognegrænsen, og på at finde det bedste udtryk for en total population, som vandringerne kan sættes i forhold til. Artiklen giver på dette område en udmærket og letfattelig gennemgang af måleproblemerne.

Til at anskueliggøre de forskellige mål er bearbejdet husforhørslængdernes oplysninger fra et mellemsvensk sogn i perioden 1881–85. Det fremgår heraf, at der var en overordentlig stor bevægelighed i sognets befolkning, idet der årligt indvandrede (og udvandrede) et antal på 10–25 % af totalbefolkningen.

I betragtning af det svenske kildematerials anvendelighed til sådanne undersøgelser ville det have været interessant om en ældre periode var blevet udvalgt, idet det gamle landbrugssystem var i opbrud i 1880-erne, således at man måtte forvente en betydelig mobilitet. Forskellige andre undersøgelser tyder nemlig på, at der også tidligere er sket omfattende vandringer, et forhold, som ikke harmonerer med en traditionel opfattelse af et relativt stationært samfund forud for den tidlige industrialisering.

En afsluttende artikel af *Anders Norberg* og *Sune Åkerman* behandler sammenhængen mellem vandringer og familiestruktur under den kraftige befolkningsvækst i de nye træindustriområder i Norrland i sidste halvdel af 1800-tallet. Også her viser mikrostudiets store fortrin sig. På grundlag af det stærkt specificerede materiale er det muligt at foretage en sammenligning af udviklingen i området med en række af de almindelige vandringsteoriens hypoteser for vandringsstrømmenes sammensætning, og i forbindelse hermed kan det bl. a. vises, at familieinstitutionen har spillet en langt større rolle blandt de tilvandrede, end man normalt forestiller sig i en indvandringssfase til en industriel region, ligesom det er muligt at vise forskellige faser i rekrutteringens kilder, som ikke kommer frem i den officielle statistiks nettotal.

De fire artikler viser således en række af de væsentlige muligheder for at opnå ny viden, som mikrostudierne indebærer, men som for de engelske og franske studiers vedkommende er repræsentativiteten af lokale studier altid et problem. Sune Åkerman peger derfor i bogens indledning på noget helt fundamentalt, når han går ind for, at det demografiske materiale, der findes i så rigt mål i Sverige, bør samles i en databank, der gradvis opbygges og med tiden i en hurtigt tilgængelig form vil indeholde tilstrækkelig information til at kunne give svar på en række centrale problemstillinger, bl. a. af samme art som de i artiklen omtalte, på en repræsentativ basis.

Hans Chr. Johansen

Indføring i tekstilhistorie

AGNES GEIJER: UR TEXTILKONSTENS HISTORIA. *Gleerup bokförlag, Lund 1972. 360 s. + 99 plancher, deraf 4 i farver.*

Da jeg for godt 40 år siden kom til Rosenborg og her bl. a. kom ud for tekstilhistoriske problemer, som jeg aldrig før havde beskæftiget mig med, var min første indføring i emnet en nyudkommen svensk bog »Siden och Brokader« (1931). Det er stadig en væsentlig bog – endnu i et af de senere års betydeligste internationale tekstilhistoriske værker fremhæves den som »excellent« inden for den relevante litteratur (Peter Thornton: *Baroque and Rococo Silks*, London 1965).